

Sercan Köken

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Tarih Bölümü (Lisans)

Giriş

Yakın tarihin en önemli siyasi davalarından biri olan İzmir Suikasti Davası, Milli Mücadele komutanlarından, İttihatçı nazırlara kadar uzanan geniş bir grubun kesişen yollarının ve kaderlerinin de bir yansıması olmuş, bu süreç İttihat ve Terakki'nin de tarihe karışmasına sebebiyet vermiştir. İzmir Suikasti Davası, Mustafa Kemal Paşa'nın siyasi rakiplerini temizlemek için, İstiklal Mahkemeleri'ni kullandığı iddiasıyla birlikte günümüze kadar tartışıla gelen bir konu olmuştur. Bu olay, birçok İttihatçı gibi İttihat ve Terakki'nin ünlü maliye nazırı Cavid Bey'in de hayatına mâl olmuştur.

Cavid Bey Sürgünde

Cavid Bey, 1907'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girerek siyasete atılmış, örgüt içerisinde adından söz ettirmiş ve maliye alanındaki engin bilgisiyle Maliye Nazırlığı'na kadar yükselmiştir. Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılması sonucunda yönetimde olan İttihat ve Terakki Fırkası'nın (partisinin) liderleri, 1 Kasım 1918'de ülkeyi terk etmiş ve muhaliflerinin ana hedefi olan Cavid Bey de, 8 Kasım 1918'de nazırlıktan ayrılmıştır. Damat Ferit Paşa hükümetinin başa gelmesiyle artık İstanbul'da bir İttihatçı avı başlamış ve İttihatçılar için ülkede bulunmak büyük risk olmuştur.

İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte, Cavid Bey işgal devletleri tarafından kurulan Âliye Divan-ı Harb-i Örfi adlı mahkemede yargılanmıştır. Gıyabında 15 yıl kürek cezasına mahkum edilince İsviçre'ye gitmiştir. Bu sürgün günlerinde, gerek İsviçre'de gerek Fransa'da diğer İttihatçılarla temaslarını sürdürürken, 1919-1921 tarihleri arasında Milli Mücadele hareketini de yakından takip etmiştir. Şubat 1921'de toplanan Londra Konferansı'nda Ankara'nın temsilcisi Bekir Sami Bey'e eşlik eden Cavid Bey, buradaki hizmetlerinin millî hükümet temsilcilerince beğenilmesinin verdiği güvenle, 34 aylık bir ayrılıktan sonra Temmuz 1922'de Duyun-u Umumiye temsilcisi olarak İstanbul'a dönmüştür. Cavid Bey ile beraber, Dr. Nazım, İsmail Canbolat gibi önemli İttihatçılar da ülkeye dönmeye başlamışlardır. İttihatçılar'ın ülkeye dönmeleri ile birlikte Ankara Hükümeti de, İttihatçıların hareketlerini yakın bir şekilde izleyecektir.

İşgal İstanbul'u

Hükümet Tedirgin

İttihat ve Terakki'nin lider kadrosu dediğimiz; Enver Paşa, Talât Paşa, Cemal Paşa, Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Beyler, 1921-1922 yılları arasında yurt dışında Ermeni ve Rus kurşunları ile şehit olup, bu

dünyadan göç etmişlerdi fakat hâlâ Dr. Nazım, Kara Kemal ve Cavid Bey gibi cemiyetin önemli kişileri Türkiye’de bulunuyordu. Bu durum, her zaman Reis-i Cumhur Mustafa Kemal’in ve Ankara hükümetinin kafasında bir soru işaretiydi. Mustafa Kemal’in kafasındaki bu soru işareti o kadar büyüktü ki; 16 Mayıs 1919 tarihinde ayrıldığı İstanbul’a, Reis-i Cumhur sıfatı ile ilk defa 1 Temmuz 1927 tarihinde gelecekti. Bu her zaman dile getirilen “İttihatçı tehlikesi” için önemli bir örnek teşkil eder.

Genç Cumhuriyet Türkiye’sinin gergin siyasi ortamında çok önemli bir olay patlak verir. 1926 Haziran’ında güney illerinden başlayacak gezide son durak olan İzmir’de, Mustafa Kemal Paşa’ya suikast haberi ülkenin gündemine bomba gibi düşer. Tarihte “İzmir Suikasti” diye bilinen hadisede çok sayıda kişi, Mustafa Kemal Paşa’ya suikasta yönelik bir komploya karıştıkları gerekçesiyle tutuklanır.

Fakat şunu belirtmeden geçmemek gerekir, İzmir Suikasti gerçekleşmemiş, teşebbüs bile olamadan fikir aşamasında kalmıştır. Bu nedenle İzmir Suikasti’ni, “teşebbüs”, “girişim” veya sadece “suikast” olarak adlandırmak kavram olarak yetersiz ve sakıncalıdır. Bu nedenle failerin henüz hiçbir icra hareketlerine başlamamış olmaları nedeniyle “İzmir Suikasti planı” olarak adlandırmak daha doğrudur.

Günah Değil mi?

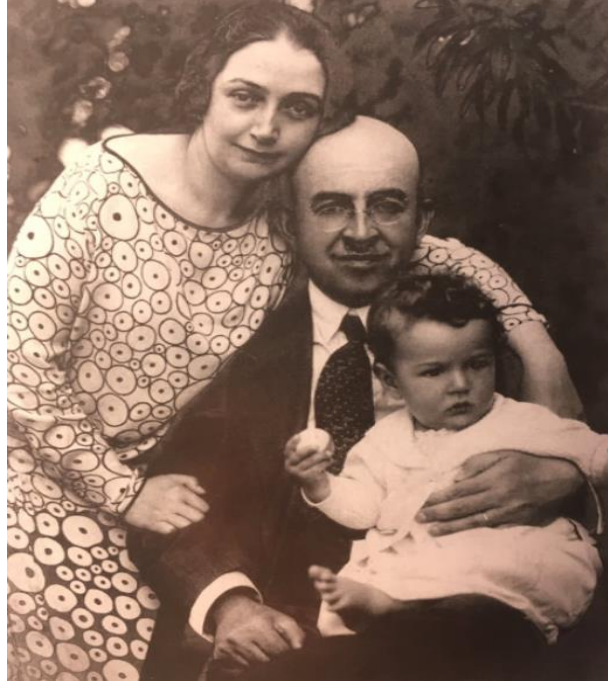
Cavid Bey’in, Mustafa Kemal Paşa’ya yapılan bu suikast planını öğrendiğindeki tepkisini eşi Aliye Hanım şöyle hikaye eder:

“O yaz da Büyükkada’da idik; 20 Haziran 1926 Pazar günü, Cavid evde bir mali lügatin müsveddeleri ile meşguldü; ben de kulübe gitmiştim; orada Atatürk’e İzmir’de bir suikast yapılmak istendiğini haberini duyunca, teessür içinde hemen eve döndüm; Cavid yazı masası başında işine dalmıştı.

-Bak, dedi, ne yapmışlar... Sukast teşebbüsünde bulunmuşlar...

-Kime? Diye yerinden fırladı. Mustafa Kemal Paşa’ya deyişim üzerine, hiç unutmam feveran etti:

-Hay Allah belalarını versin... Bu memleket ne olacak? Günah değil mi?... Ne biçim şeydir bu?... diye bir çok şeyler söyledi. Son derece üzgündü.”

Cavid Bey, eşi Aliye Hanım ve oğulları Osman Şiar, 1925’te Büyükkada’da Devlet Köşkü’nde

Paşalar Tutuklanıyor

Tutuklananlar arasında İttihatçıların yanında İstiklal Savaşı'nın meşhur paşaları; Kazım (Karabekir) Paşa, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Refet (Bele) Paşa, Cafer Tayyar Paşa gibi önemli simalar vardır. Bu isimlerin, 5 Haziran 1925'te kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları ve mensubu olduğunu unutmamak, muhalefetin aslında nasıl bir baskı içine alındığını da göz önünde bulundurmamak gerekir. Bunun yanında eski İttihatçılar ile Birinci Meclis'teki eski İkinci Grup üyeleri de yargılanmıştır. Planın açığa çıkmasının ardından İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve İzmir'in ünlü Elhamra Sineması acele olarak mahkeme salonu haline getirilmiştir.

İzmir Suikasti duruşmaları sırasında İstiklal Mahkemesi
1- Refet (Bele) Paşa, 2- Kazım (Karabekir) Paşa,
3- Cafer (Tayyar) Paşa, 4- Ali Fuat (Cebesoy) Paşa,
5- Maliye Nazırı Cavid Bey, 6- Sabit Bey

Karar: 13 İdam

Mustafa Kemal Paşa da duruşmaları yakından takip etmiş, hatta mahkeme heyeti ile görüşerek onlara bazen sert telkinlerde bulunmuştur. İzmir'de kurulan mahkeme, 1926'nın 13 Temmuz'unda 13 kişinin idama mahkum olmasıyla sonuçlanır. Mahkeme kararınca Şükrü Bey, Sarı Efe Edip, Ziya Hurşit, Laz İsmail, Abidin Bey, Çopur Hilmi, Ayıcı Arif Bey, Hafız Mehmed, Gürcü Yusuf, Baytar Rasim ve Rüştü Paşa idam edilir. Bu idamların yanında onar yıl sürgün cezasına çarptırılan İttihat ve Terakki'nin Dâhiliye Nazırlarından İsmail Canbolat Bey ve Halis Turgut'un, karara itiraz etmesi akabinde mahkeme heyeti İsmail Canbolat Bey ve Halis Turgut'a da idam kararı verir ve İzmir'de idam olunanların sayısı 13'e çıkar.

Bu idamların yanında İttihat ve Terakki'nin ünlü işe nazırı Kara Kemal Bey ve Abdulkadir Bey henüz ele geçirilemedikleri için gıyaplarında idam kararı alınmıştı. Kazım Karabekir, Cafer Tayyar, Ali Fuat, Refet ve Mersinli Cemal Paşalar beraat ederken, eski İttihat ve Terakki mensupları ve İkinci Grup üyelerinin davalarına Ankara'da devam edilmesi kararlaştırılmıştı.

İstiklal Mahkemesi Heyeti: Kel Ali, Necib Ali, Kılıç Ali ve Reşit Galip Bey

Dava Ankara'ya Taşınıyor

Yargılamaların ikinci ayağını oluşturan Ankara yargılamaları ise, suikaste karışanlar ile doğrudan bir alakası olmayan ama içlerinde hükümete muhalif insanların olmasıyla birlikte, mahkeme tam bir siyasi dava ve yargılama haline bürünür. Bu hususta dava artık başka bir yola girmiş ve eski rejimin önde gelenlerinin ortadan kaldırılması halini alarak siyasi bir "hesaplaşma" yoluna gidilmiştir. Bu Mustafa Kemal Paşa'nın ülkede bulunan İttihatçılar artık kesin bir tehlike olarak gördüğünün en somut kanıtıdır. Şimdi direkt olarak yargılanan İttihatçılar dolayısıyla İttihat ve Terakki'dir. İttihatçılar hem suikast suçlamasından, hem de iktidar yıllarındaki uygulamalarından dolayı sorguya çekilmişlerdir. Ankara'da kurulan İstiklal Mahkemeleri başkanı ise eski ittihatçı Ali Çetinkaya (Kel Ali)'dir. Ankara'da başlayan mahkemenin, en kuvvetli şahsiyetlerden birisi ise hiç kuşkusuz ittihatçıların meşhur Maliye Nazırı Cavid Bey'dir.

İttihatçılar ve Cavid Bey Yargılanıyor

2 Ağustos 1926 tarihinden itibaren çalışmalarını Ankara'da sürdürmeye başlayan İstiklal Mahkemesi'nde; sadece İzmir Suikasti davası görülmeyecek, İttihat ve Terakki devri ile o devrin sorumluları da yargılanacaktı. Mesela Cavid Bey, mütarekeden sonra yurt dışına kaçmak ve Enver Paşa ile buluşmakla suçlanmıştır. Bu bağlamda; İttihatçılar, Meşrutiyet'ten önceki gibi gizli çalışarak mevcut hükümeti devirip yöneticilerini görevden uzaklaştırmak, idareyi ellerine almak ve bu maksada erişmek için Mustafa Kemal Paşa'ya suikast tertiplemeyle suçlarından yargı önüne çıkacaklardı.

Cavid Bey'in sorgulanması, 10 Ağustos 1926 günü başlamıştır. Mahkeme salonu, muazzam bir kalabalıkla doludur ve Cavid Bey süngüler arasında sanık parmaklığına girer ve savunmasını yapar. Cavid Bey'in mahkemede yaptığı savunma gayet parlaktır ve savunmasında suçlamaları hiçbir zaman kabul etmemiştir. Hatta suçsuzluğundan ve beraat edeceğinden o kadar emindir ki, ancak bir kaç satır yazılmasına izin verilen eşine, çıktığında okumak üzere uzun mektuplar yazmıştır, fakat Cavid Bey'in

hapishanede yazdığı bu mektuplar hiçbir zaman eşi Aliye Hanım'a ulaşmamıştır. Mektuplar ancak infazdan sonra ailesine teslim edilmiştir. Daha sonra bu hüzünlü mektuplar oğlu Şiar Bey'in önsözünüyle Liberte Yayınları tarafından "Zindan'dan Mektuplar" adıyla yayınlanmıştır.

Cavid Bey, İstiklal Mahkemesi Heyeti Önünde

Cavid Bey İdam Ediliyor

Ankara yargılamalarında sanıklar, duruşmalarda suikastten çok siyasi faaliyetler ve mensup buldukları grup ve fırkalarla ilgili sorularla karşılaşmışlardır. 10 Ağustos 1926 günü başlayan Cavid Bey'in sorgulanması 26 Ağustos 1926 günü mahkeme kararı ile son bulur ve Cavid Bey, Ceza Kanununun 95.maddesi delaletiyle, 57.maddenin ilk fıkrasına göre, idam cezasına çarptırılır.

Cavid Bey, cezaevi müdürünün odasında kararın kendisine tebliğ edilmesini "Ya, demek böyle, yazıklar olsun!" sözleriyle karşılar. Cavid Bey'in yanı sıra Dr. Nazım, eski Ardahan Mebusu Yeni Bahçeli Nail ve Filibeli Hilmi Beyler gibi önemli İttihatçılar da idamla cezalandırılır. Cavid Bey, 26 Ağustos Perşembe günü saat 23.00'te infaz edilirken "Allah'ın laneti zalimin üstündedir, zulümdür bu zulüm." diyerek son sözlerini söyler. Hapishanenin 4 ayrı noktasında gerçekleşen infazlarda naaşların kontrollerini Adli Tabip Fahri Ecevit (Bülent Ecevit'in babası) yapmıştır.

Sonuç

İzmir Suikasti davasında Toplam 130 dolayında sanık hakkında sorgulama yapılmış, daha hazırlık evresinde 34'ü sorgulamaya gerek kalmadan bırakılmıştı. Geriye kalan 40 sanık İzmir'de, 57'si Ankara'da yargılanırken, İzmir'de 15 (ikisi giyaben), Ankara'da 4 toplam 19 idam ve 9'u da sürgün cezası olarak karar verildi.

Mustafa Kemal Paşa'ya karşı yapılan 1926 İzmir Suikasti bir girişim değildir, plandır. Bu suikast planının sebeplerini; şahsi sebepler, Atatürk'ün diktatörlük iddiası, muhalefetin sindirilmesi, meclis dışı kalmış vekillerin (Ziya Hurşit) kızgınlığı olarak sıralamak mümkündür.

İzmir Suikasti yargılamalarından 1 yıl sonra 1927 senesinde gerçekleştirilecek seçimlerden önce muhalif olacak bütün herkesin tasfiye edildiğini ve Türkiye'de Tek Parti iktidarının rakipsiz bir şekilde sağlandığını altını çizerek belirtmek gerekir. Böylelikle Mustafa Kemal Paşa'nın her zaman

ekindiđi "İttihatçı tehdidi" kesin bir biçimde ortadan kalkmış, muhalefet susturulmuş ve İttihat ve Terakki artık kesin bir şekilde tarihe karışmıştır.

Kaynakça:

- Aydemir, řevket Süreyya, Tek Adam: Mustafa Kemal 1922-1938 III.Cilt, İstanbul, 1999.
Bardakçı, Murat, İttihadı'nın Sandığı, İstanbul, 2017.
Demirel, Ahmet, Tek Partinin İktidarı, İstanbul, 2013.
Engin, Vahdettin, Heseplařma – Atatürk ve Muhalefet Arasındaki Mücadelesinde Son Hamle İzmir Suikasti, İstanbul, 2011.
Grel, Cemal Necip, İzmir Suikasti – İttihatçılar ve Giritli şevki, Ankara, 2014.
Kolođlu, Orhan, İzmir Suikasti: Son Hesaplaşma, Haziran, 2001.
Kandemir, Feridun, İzmir Suikasti'nin İ Yüzü I. ve II.Cilt, İstanbul, 1955.
Mezzinliođlu, Ersin, Mahkeme Tutanaklarına Göre İzmir Suikasti ve Ahmet şükrü Bey, 2015.
Savran, Gülten Savařal, 1926 İzmir Suikasti Ve İstiklal Mahkemeleri, İzmir, 2006.
Tunçer, Polat, İttihatçı Cavit Bey, İstanbul, 2010.
Yardımcı, Muzaffer, Beni Kim Asacak? – Ziya Hurşit: Muhalif mi Suikasti mi?, İstanbul, 2015.